

**ИЗБРАНИ ПРОБЛЕМИ, СВЪРЗАНИ СЪС СЪЗДАВАНЕТО
НА ЧЕШКО-БЪЛГАРСКИЯ СПЕЦИАЛИЗИРАН РЕЧНИК
НА ЮРИДИЧЕСКАТА, ИКОНОМИЧЕСКАТА
И ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧЕСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ¹**

Елена Крейчова

Масариков университет, Бърно

**SELECTED PROBLEMS RELATED TO THE CREATION OF THE CZECH-
BULGARIAN SPECIALIZED DICTIONARY OF THE LEGAL, ECONOMIC AND
SOCIO-POLITICAL TERMINOLOGY**

Elena Krejtcova

Masaryk University, Brno

Abstract. The paper deals with the problem of the relationship between translation and law, between the legal and judicial interpretation as a scientific problem. It presents and discusses the terms legal language and language of special purposes. The text presents the Czech-Bulgarian legal dictionary.

Keywords: language for special (specific) purposes, language of law, legal language, legal dictionary

Езикът на правото представлява обект на интерес не само от страна на лингвисти, но и на юристи, като проблематиката за отношението между превод и право, между юридическия и съдебния превод се оформя като научен проблем през последната четвърт на XX век, като интересът е не само теоретичен, а е насочен и към конкретното обслужване на практиката (Илиева/Ilieva 2013: 10). Езикът на превода на юридическия документ се отличава най-вече с точност, яснота и достоверност, юридическите текстове се характеризират с неутрално изложение, значителен брой клиширани формули на изразяване, липса на емоционалност, функциониране при достатъчно дистантни отношения между адресата и адресанта (Манчев, Черкезова/ Manchev, Cherkezova 2008: 110). Особеностите на юридическия език произтичат от особеностите на самото право, тъй като езикът на правото не е само семиотична система, а е и неразделна част от правната система с нейните традиции и особености на логиката и функциите.

¹ Česko-bulharský specializovaný slovník právnické, ekonomické a společensko-politické terminologie, Elena Krejčová, Brno, 2016.

Езикът на правото без дебати е специализиран език и се приема, че той е разновидност на националния език, употребяван в юридическата сфера, и се отличава със специфична лексика, синтаксис и семантични правила². Когато се говори за български език на правото, съотв. чешки език на правото, следва да се разбира, че става дума за вариант на българския, съотв. чешкия език, който обслужва комуникацията в областта на правото³. Научният ни интерес, мотивирал възникването както на самия речник, така и на настоящото изследване, е фокусиран върху правото, регулиращо различни сфери на дейност и различни взаимоотношения в живота на гражданите, изразено чрез т.нар. „специализиран език“ (субезик или субсистема на съответния национален език/езици, за термина „специализиран език“ вж. по-подробно Генов-Пухалева/Genew-Puhalewa 2015: 14–20). В българската лингвистична традиция освен с термина „специализиран език“ можем да срещнем още и „специален език“, „език със специално предназначение“ или „език за специални цели“ (калки от английското *Language for special (specific) purposes*). М. Попова (Попова/Popova 2012: 31–36) уточнява, че става дума за специални стилове в езика, чието по-традиционно название е „професионален подезик“ и „функционален стил“. Определенията, като насочват към сферата на реализация на специализираните езици, в действителност очертават същността им – а именно, че става дума за езици, които служат за професионална комуникация (Генов-Пухалева/Genew-Puhalewa 2015: 14), с тях си служат специалистите от дадена област (професионална, научна и др.).

Лексиката на юридическия/правния/правистичния език като вид специализиран език е сбор от специализирани юридически термини, от термини от други специализирани езици, появяващи се в юридическия текст, и от общоупотребимата лексика. За правния/правистичния език е характерна значителна формализация, използването на повтарящи се конструкции и на устойчиви словосъчетания. Тази силна степен на формализация на езика и устойчивост на използваните езикови средства е характерна и за другите субсистеми на националния език (политически, икономически, медицински и др. термини).

Преводът на юридически текстове (и по принцип на други специализирани езици) може да се възприема на две равнища. Можем да говорим за вътрешноезиков и междуезиков превод. Вътрешноезиковият превод е превод в рамките на един език между две семантични нива (нивото на описание на юридическите факти и нивото на връз-

² Отношението между езика и правните норми, съвкупността от методи и резултати от изследванията на свързаните с него проблеми са предмет на една относително нова научна дисциплина – правната лингвистика. Тя се занимава с проблема на устната и писмената юридическа реч, със стилистичните особености на езика на правото, с проблемите на преводите на юридически текстове, с нормативността на съдебния език и др. (Илиева/Ilieva 2013: 19).

³ Както посочва И. Генов-Пухалева (Генов-Пухалева/Genew-Puhalewa 2015: 21), в публикациите на български език можем да се срещнем и с термините: *специализиран език на правото, език на правните документи, юридически език, език на юридическите текстове, юридически стил, правен регистър, правен дискурс, юридически дискурс*.

ката между правистичния език като езиков код). Под междуезиков превод разбираме предаването на информацията от една езикова система (езика на оригинала, изходния език) чрез езиковата система на друг език (езика на превода, езика-цел, вж. Knittlová 2010: 15). При междуезиковия превод преводачът се сблъсква и с различията в правните системи (правните култури с различен правистичен език), които трябва да бъдат сравнени и приравнени в превода. Междуезиковият превод на юридически текст е главно интерсемиотичен превод (Zehnalová a kol. 2015: 202), тъй като правистичният изходен език и правистичният език-цел са две различни семиотични системи.

При превода на юридически (и какъвто и да е друг специализиран) текст термините от изходния език не се превеждат дословно, не трябва да се калкира, а трябва да се потърси подходящ еквивалент в езика-цел; при превод на словосъчетания и многословни терминологични изрази трябва да се обръща голямо внимание на разликата в терминологичните системи, най-вече що се отнася до лексикално-семантичните различия (Tomášek 2003: 97).

В този контекст на превод на юридически текстове и на необходимостта от подготовка на квалифицирани преводачи от чешки език възникна чешко-българският специализиран речник на юридическата, икономическата и обществено-политическата терминология. Речникът е с обем около 20 000 термина, колокации и устойчиви словосъчетания от правната област, които представляват основната част на речника, също така са включени и термини и лексеми от икономическата и обществено-политическата сфера, тъй като често термините излизат извън границите на определената специализирана сфера на употреба и се споделят и от други специализирани сфери (право и икономика, право и обществено-политически отношения), напр.:

platba плащане, платеж: ~ **kartou** плащане с карта; ~ **v hotovosti/hotově** плащане в брой; **bezhotovostní** ~ плащане по банков път; ~ **po převzetí zboží** плащане след получаване на стоката; ~ **předem** предварително плащане; **zastavit~u** спра плащането; ~ **při doručení faktury** плащане при получаване на фактура; **zálohová** ~ авансово плащане.

В него са включени и термини от икономическата и финансовата сфера:

Audit 1. одит; одиторски доклад; 2. контрол, ревизия: **bankovní** ~ банков одит; **finanční** ~ финансов одит; **povinný** ~ задължителен одит; **vnější** ~ външен одит; **vnitřní** ~ вътрешен одит; **výsledek~u** резултат от одит; **recertifikační** ~ ресертификационен одит; **vykonávat** ~ извършвам одит.

Като пример за лексеми от областта на обществено-политическите отношения можем да посочим:

volební избирателен: ~ **právo** избирателно право; ~ **komise** избирателна/изборна комисия; ~ **lístek** избирателна бюлетина; ~ **období** мандат; ~ **odvod** избирателен район; ~ **okrsek** избирателен район; ~ **seznam** избирателен списък, ~ **system** избирателна система, **většinový~system** мажоритарна избирателна система, **poměrný~system** пропорционална избирателна система, **smíšený~system** смесена избирателна система.

Във всяка речникова статия е представен значителен брой колокации, който цели да улесни работата на бъдещите преводачи на специализирани преводи, често са посочвани и фреквентни предложни съчетания и словосъчетания за по-лесното заучаване и автоматизация и адекватно прилагане на представените термини в конкретни употреби:

bankrot фалит, банкрут, крах, несъстоятелност: **fiktivní** ~ фиктивен банкрут; **ohlásit** ~ обявя банкрут; **způsobit** ~ причиня банкрут; **být na pokraji~u** на ръба на банкрута/фалита съм; **dobrovolný** ~ доброволна несъстоятелност/фалит; **nedobrovolný** ~ принудителна несъстоятелност/фалит; **státní** ~ държавен банкрут/фалит; **firmě hrozí** ~ фирмата е заплашена/застрашена от фалит; **vyhlásit** ~ обявя фалит; **utrpět** ~ изпадна в несъстоятелност/фалит; **odvrátit** ~ избегна несъстоятелност/фалит.

При многозначните думи се посочва единствено правното значение на думата, превръщащо я в термин, както и колокационните употреби, без да се посочват останалите извънправни (съответно извъникономически и т.н.) и нетерминологични значения (напр. *líčení* е многозначна дума, като едно от значенията ѝ е „грим“):

líčení съдебно заседание: **soudní** ~ съдебно заседание, разглеждане на (съдебно) дело; **dostavit se k** ~ явя се на съдебно заседание.

Същият принцип е избран и при представяне на общоупотребимите и неутралните думи от лексикалния фонд на езика – съответната лексема се въвежда като заглавка на речниковата статия и се посочват само нейни колокации с терминологично значение (правно, икономическо или обществено-политическо), респ. с висока фреквентност на използване в предметната област:

jméno име: **obchodní** ~ (**společnosti**) търговско име (на дружеството); **pravé** ~ истинско име; ~ **em zákona** в името на закона; **šek na** ~ поименен чек; **zfalšování~a** фалшифициране на име; **jednat~em koho** действам от името на някого; **mít špatné** ~ имам лоша репутация; **vystupovat pod falešným~em** представям се под чуждо име; **pošpinit dobré** ~ **firmy** накарня/опетня доброто име на фирмата.

Като част от речника логично са включени и названията на отделни документи (лични, служебни и т.н.) в речниковите статии със заглавки **doklad**, **dokument**, **list**, **listina**, **zápis**, които по правило не могат да се превеждат буквално, а следва да се знаят точните еквиваленти и утвърдени (най-често със закон) наименования в съответния чужд език:

list свидетелство, документ, акт: **rodný** ~ свидетелство, акт за раждане; **křestní** ~ кръщелно свидетелство; **oddací** ~ свидетелство за встъпване в брак, документ за граждански брак, свидетелство за сключване на граждански брак; **úmrtní** ~ смъртен акт; **nákladní** ~ товарителница; **výuční** ~ майсторско свидетелство (за занаят); **dodací** ~ документ за доставка, квитанция за получаване; **záruční** ~ гаранционна карта; **živnostenský** ~ разрешително за стопанска дейност, патент.

В много от случаите се посочват и синонимни употреби, разделени със запетая, които улесняват избора на най-точната лексема или термин в конкретния контекст, много често обусловена от узуса:

náhrada обезщетение, компенсация, възстановяване;

náklady разноски, разходи, издръжка.

Речникът, разбира се, може да бъде допълван или може да послужи за основа за съставянето на чешко-български терминологичен речник, който да подпомогне познаването на правните (и икономическите, евентуално и други) системи едновременно на изходния и на целевия език и да служи на студенти и специалисти не само при тяхната подготовка, но най-вече в преводаческата практика.

Юридическият писмен превод като вид специализиран превод изисква познаване на специализирана терминология и на езиковите условности, използвани в съответните документи. Преводачът на юридически текстове трябва да владее основните понятия и терминология не само в областта на правото, но и в сферите, в които то се прилага – много често преводът не е чисто юридически, а специализиран, като в него се бори с термини от различни области, тясно свързани с правото. При подготовката на бъдещи преводачи от изключителна важност са професионалните стандарти по отношение на езиковата компетентност и преводаческите умения и познаването на системите и процесите като част от екстралингвистичния контекст на превода. При подготовката на бъдещите преводачи трябва да имаме предвид както същността и особеностите на специализираните езици, така и спецификите на езика на правото като вид специализиран език и съществуващата дихотомична представа за него – език на законодателството и език на юристите, и не на последно място, същността и особеностите на терминологията като ядро на специализираните езици и в частност на терминологията на правния език.

Цитирана литература

- Генев-Пухалева 2015:** Генев-Пухалева, И. *Терминологията на Европейския съюз в съпоставителен аспект (върху материал от правото на околната среда на български, гръцки, полски и английски език)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. (Genew-Puhalewa, I. Terminologiata na Evropeiskia suyuz v sapostavitelen aspekt (vurhu material ot pravoto na okolnata sreda na balgarski, gratski i angliiski ezik. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.)
- Илиева 2013:** Илиева, Л. *Преводачът и Темидата. Функционална характеристика на съдебния превод*. София: Сиела. (Ilieva, L. Prevodachut i Temida. Funktsionalna harakteristika na sudebnia prevod, Sofia: Siela.)
- Манчев, Черкезова 2008:** Манчев В., П. Черкезова. Културни и лексически аспекти на превода на руската и българската юридическа лексика. – В: *Езикът – феномен без граници*. V международна конференция, 12–14 юни 2008, Варна, 110–114. (Manchev, V., P. Cherkezova. Kulturni i leksicheski aspekti na prevoda na ruskata i balgarskata yuridecheska leksika. – V: *Ezikat – fenomen bez granici*. V. mezhdunarodna konferencia, 12–14 Juni, Varna, 110–114.)
- Попова 2012:** Попова М. *Теория на терминологията*. Велико Търново: Знак 94. (Popova, M. Teoria na terminologiata, Veliko Turnovo: Znak 94.)

Knittlová 2010: Knittlová, D. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Tomášek 2003: Tomášek, M. *Překlad v právní praxi*. Praha: Linde.

Zehnalová a kol. 2015: Zehnalová a kol. *Kvalita a hodnocení překladu: Modely a aplikace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Elena Krejčová
Ústav slavistiky
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
Arne Nováka 1, 602 00 Brno, Czechia
e-mail: ekrejцова@phil.muni.cz